

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.03.474> JEL classification: Q12, Q16
UDC: 631.152:631.173

Юрій ЛІПСЬКИЙ

кандидат економічних наук,
директор,
ТОВ «Мінераліс Україна», Україна
ORCID iD: 0009-0009-8483-5833

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

АНОТАЦІЯ

Вступ. Прояви системної кризи найбільш гостро відчуло сільське господарство і його матеріально-технічна база, погіршення якої різко позначилося на стані аграрного сектору країни. Підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва можливо лише на основі функціонування високорозвиненої матеріально-технічної бази та її оновлення, тобто модернізації, технічного переоснащення господарств, створення комплексу машин для механізації й автоматизації сільськогосподарського виробництва.

Метод (методологія). Для реалізації поставлених у дисертаційній роботі завдань використовувалися такі методи та прийоми: монографічний – для комплексного вивчення особливостей формування та ефективності використання елементів МТБ сільськогосподарського виробництва, а також визначення факторів, що впливають на інтенсивність відтворення МТБ; порівняння – для зіставлення економічних явищ у різні часові періоди з метою виявлення причинно-наслідкового зв'язку; графічний – при дослідженні зв'язків, виявленні тенденцій та визначенні закономірностей у забезпеченні ефективного використання техніки сільськогосподарськими підприємствами; абстрактно-логічний – при формуванні раціональних організаційно-економічних умов для відтворення елементів МТБ сільськогосподарських підприємств.

Результати. Доведено, що враховуючи специфіку відтворення матеріально-технічної бази, необхідною є розробка та впровадження методів регулювання відтворювального процесу. Встановлено, що відтворення матеріально-технічної бази сільського господарства вимагає належної уваги як з боку держави, так і з боку суб'єкта господарювання, де воно має відбуватися. Слід визначити, яким чином можна регулювати процес відтворення елементів матеріально-технічної бази. Держава та її інститути відіграють найбільш важливу роль у формуванні умов відтворення. На цей процес впливає комплекс суспільно-економічних відносин, що включають в себе економічні, соціальні, правові та інші умови. Політика держави стосовно відтворення зводиться не лише до визначення умов, а й до регулювання економіки.

Ключові слова: матеріально-технічна база; сільське господарство; державне регулювання; інститути; відтворення.

Вступ

Прояви системної кризи найбільш гостро відчуло сільське господарство і його матеріально-технічна база, погіршення якої різко позначилося на стані аграрного сектору

країни. Підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва можливо лише на основі функціонування високорозвиненої матеріально-технічної бази та її оновлення, тобто модернізації, технічного

© Юрій Липський, 2024

Отримано: 23.08.2024 р.

Рекомендовано до друку: 18.09.2024 р.

Опубліковано: 30.09.2024 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Як цитувати: Липський Ю. В. Особливості відтворення матеріально-технічної бази сільського господарства. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 3. С. 474-483. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.03.474>

переоснащення господарств, створення комплексу машин для механізації й автоматизації сільськогосподарського виробництва. У ринкових умовах значення матеріально-технічної бази сільського господарства набуває вагомий ролі, що пов'язано безпосередньо з її економічною сутністю.

Матеріально-технічна база характеризується матеріально-речовинною основою, науковим, виробничим (технічним) і соціально-економічним змістом. Матеріально-речовинна основа бази – це певна сукупність природних чинників, а також енергетичних, хімічних, біологічних та інших сил, організованих працею суспільства.

Особливості формування та використання матеріально-технічної бази, а також оцінки технічного забезпечення виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств знайшли відображення у працях Я. Білоуська, І. Бурковського, В. Васюти, О. Вишневецької, О. Захарчука, В. Зіміна, М. Могилової, І. Науменка, О. Непочатенко, А. Непочатенка, Л. Сатир, М. Сичова, Н. Шевченко, Г. Черевка, О. Варченко, М. Михайлова та ін.

Наукові праці вищезазначених науковців становлять фундаментальну основу проведеного дослідження, однак у даній області відсутній цілісний підхід до обґрунтування підходів до відтворення елементів МТБ в аспекті впливу на кінцеві результати сільськогосподарських підприємств в умовах обмеженості ресурсів та посиленні невизначеності та ризику у здійсненні досліджуваного процесу.

Мета статті

На основі проведеного дослідження запропонувати рекомендації теоретичного характеру відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств з урахуванням їх особливостей.

Результати та обговорення

Наукова сутність бази проявляється у системі наукових знань про зазначені складові та сили природи, а також про форми їх використання.

Виробничий зміст бази формується сукупністю безпосередньо матеріально-технічних і технологічних форм виробництва,

насамперед, системою машин у широкому значенні цього слова (включаючи підсистему біоорганізмів).

Зважаючи на вищевикладене, слід зазначити, що основним важелем функціонування економіки є матеріально-технічна база. Основним стимулом формування матеріально-технічної бази є потреба суспільства у виробництві матеріальних благ. Трактуючи матеріально-технічної бази містить кілька понять: матеріально-технічна база суспільства, матеріально-технічна база економіки, матеріально-технічна база галузей економіки та матеріально-технічна база підприємства. Всі вони ґрунтуються на понятті «матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств».

Так, Свиноус І. В. під поняттям матеріально-технічна база сільського господарства розглядає: «базу сільського господарства, яка є багатогранною і має натурально-речовинний і вартісний склад. За своїм натурально-речовинним складом вона включає кошти та предмети праці (робітники, машини, устаткування та інші технічні ресурси, виробничі та культурно-побутові споруди, продуктивна худоба, багаторічні насадження та ін.). У процесі її функціонування використовуються природні ресурси (земля, вода та ін.)» [1].

У свою чергу Биба В. А. розвинула поняття матеріально-технічних ресурсів сільського господарства як найважливішого фактора, що забезпечує ефективність сільськогосподарського виробництва та конкурентоспроможність вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників в умовах глобалізації економіки і тенденцій, що підсилюються, конкурентної боротьби на агропродовольчому ринку [2].

В економічному словнику не розглядається поняття «матеріально-технічна база сільськогосподарського підприємства», оскільки воно є дещо вузьким за змістом, тому його необхідно розкрити. На думку М. Г. Михайлова: «Матеріально-технічна база сільського господарства - це сукупність предметів і засобів праці, а також земельних і водних ресурсів, за допомогою яких працюючі в галузях рослинництва і тваринництва виробляють необхідні види продукції для

власного споживання та сировину для промислових переробних підприємств» [3, с. 37]. Склад її елементів залежить від специфіки виробництва. Тільки за наявності всіх складових (техніки, кормів, землі, будівель та ін.) відбувається процес виробництва сільськогосподарської продукції. При цьому матеріально-технічна база сільськогосподарського підприємства входить до складу його виробничої бази, що включає також природно-біологічну базу.

Сільськогосподарські підприємства не можуть функціонувати без постійно оновлюваної матеріально-технічної бази, тому великого значення набуває процес її відтворення. Необхідно визначити поняття «відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарського підприємства».

Під процесом відтворення технічних засобів розуміємо періодичне відтворення сільськогосподарської техніки, її обслуговування, ремонт і заміну спрацьованої техніки, придбання нової з метою збереження необхідних виробничих потужностей технічного парку для виконання технологічного комплексу робіт, який передбачає обґрунтування стратегії своєчасного виведення із парку старих машин, заміни їх новими й раціональну експлуатацію протягом науково обґрунтованого оптимального періоду, за якого формуються найменші витрати на використання машин, нагромадження необхідного фінансового резерву у фондах ремонту й амортизації для забезпечення часткового і повного відтворення техніки, використання економічно обґрунтованої технологічної утилізації технічних засобів виробництва з дотриманням природоохоронних вимог і державне регулювання технічної політики на основі правових актів, державних довгострокових програм, що визначають стратегічні її напрями [4].

Отже, процес відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарського підприємства передбачає безперервне відновлення всіх її елементів. Цей процес ґрунтується на одержанні коштів для придбання нових технічних засобів, а також послуг на підтримку складових у якісному робочому стані. Ними можуть бути прибуток, амортизація, інвестиції та державна допомога у

формі дотацій, субсидій, пільгових кредитів тощо.

Найбільш важливим питанням при дослідженні процесу відтворення матеріально-технічної бази є визначення складу матеріально-технічної бази сільського господарства, що включає в себе перелік виробничих елементів. До складових елементів матеріально-технічних ресурсів відносять: матеріально-технічні засоби наукової підготовки виробництва; виробничі матеріально-технічні засоби – система машин, а саме: засоби автоматичного управління, силові машини, міжгалузеві, галузеві групи робочих машин, у т. ч. сільськогосподарські, транспортні машини, біологічна група засобів виробництва, технологія, організаційні форми; будівлі, споруди; предмети праці.

Вище перераховані складові матеріально-технічної бази можна об'єднати в кілька груп: перша група необхідна для удосконалення форм і методів організації праці, забезпечення складових другої групи новітніми науковими способами розвитку; друга група насичує першу матеріально-речовими засобами для наукового аналізу. Всі блоки взаємообумовлені та становлять функціональне ціле, однак кожний елемент матеріально-технічної бази виконує окрему функцію.

У науковій літературі висловлюється точка зору про правомірність введення до поняття матеріально-технічної бази виробництва окремих її складових, наприклад, будинків і споруд, а також предметів праці, оскільки відносно до машин вони відіграють менш активну роль у виробничому процесі.

Виробничий зміст матеріально-технічної бази характеризується на практиці системою показників, у тому числі науковістю, енергооснащеністю, рівнем механізації, автоматизації, хімізації, концентрації, спеціалізації виробництва та ін.

Деревець І. С. [5] стверджує, що всі елементи матеріально-технічної бази поєднуються у технологічні процеси за певними формами організації виробництва. У вартісному відображенні частина матеріально-технічної бази сільського господарства представлена його виробничими засобами.

З огляду на особливості сільськогосподарського виробництва (використання землі, живих організмів, вплив

природних умов, сезонність та ін.) вітчизняні науковці визначають матеріально-технічну базу сільського господарства як біотехнічну систему взаємозалежних ланок матеріального виробництва.

Так, матеріально-технічна база аграрної сфери не включає до свого складу безпосереднього виробника, хоча вона створюється і приводиться в рух робочою силою. Відмінність матеріально-технічної бази від виробництва полягає в тому, що останнє є діалектичною єдністю продуктивних сил і виробничих відносин, а матеріально-технічна база - елемент продуктивних сил, на основі чого між суб'єктами виробничого процесу складаються відповідні виробничі відносини.

Економічна сутність матеріально-технічних ресурсів проявляється у тому, що вони, як оборотні засоби підприємства, повністю переносять свою вартість на новостворену продукцію сільського господарства. Їхня вартість входить у загальні витрати на виробництво продукції. Матеріально-технічні ресурси беруть участь у процесі виробництва протягом одного виробничого циклу і, отже, вимагають постійного відшкодування на колишньому рівні при простому або в збільшеному розмірі при розширеному відтворенні.

У процесі виробництва вони змінюють свою речовинну форму, що відрізняє їх від іншої групи технічних ресурсів, що становлять основні засоби підприємства. Так, посівний матеріал у процесі виробництва перетворюється під впливом природних, біологічних і ґрунтових факторів у рослини, а мінеральні добрива, внесені в землю, перетворюються у різні живильні елементи, які створюють умови для росту рослин.

Матеріально-виробничі ресурси представлені виробничими запасами і незавершеним виробництвом. До виробничих запасів відносять різні речовинні елементи сільськогосподарського виробництва, що використовуються як предмети праці у виробничому процесі (добрива, корми, насіння, пально-мастильні матеріали, тварини на відгодівлі тощо).

Наявність запасів – обов'язкова умова забезпечення нормального функціонування сільськогосподарського підприємства, щоб безперервно і в оптимальному співвідношенні

забезпечувати виробництво матеріально-технічними ресурсами. Незавершене виробництво включають до складу матеріально-виробничих ресурсів, за вартістю витрат у землеробстві в поточному році під урожай озимих і ярих культур майбутнього року, а також витрат у тваринництві на інкубацію яєць. У незавершене виробництво промислових і допоміжних підрозділів включають витрати на придбання сировини і матеріалів для переробки сільськогосподарської продукції та ін.

Особливу роль в організації сільськогосподарського виробництва відіграють технічні засоби, а саме: трактори, комбайни, вантажний і легковий автотранспорт, різні сільськогосподарські машини (плуги, сівалки та ін.), енергетичні потужності. Враховуючи періодичність виконання робіт з обробітку сільськогосподарських культур і особливості організації виробничих процесів у тваринництві, для виконання взаємозалежних технологічних операцій формують спеціальні комплекси машин (для сівби зернових культур, догляду за посівами, збирання гною на фермах, роздавання кормів та ін.) відповідно до наявної в господарстві техніки.

Технічне переозброєння сільськогосподарського виробництва, комплектування системи машин для конкретного підприємства вимагає врахування місцевих умов, системи ведення господарства, його спеціалізації та кооперування з іншими галузями в системі АПК. Система машин має забезпечувати максимальний рівень механізації робіт, впровадження інтенсивних технологій, збільшення обсягу виробництва продукції і підвищення продуктивності праці. До основних факторів формування системи машин варто включити: науково обґрунтовану технологію, комплексну механізацію й автоматизацію, організацію виробництва.

Під технологією у сільському господарстві розуміють сукупність виробничих методів і процесів сільськогосподарських робіт певної послідовності з фіксованим початком і закінченням виконання операцій.

Комплексна механізація передбачає послідовне використання машин і механізмів на всіх технологічних операціях та стадіях виробничого процесу, що дозволяє повністю

замінити ручну працю машинною як на основних, так і на допоміжних сільськогосподарських роботах.

Організація сільськогосподарського виробництва розглядається як комплекс соціально-економічних, агротехнічних і організаційних заходів, спрямованих на всебічне використання природно-економічних умов кожного господарства, що забезпечує максимальне збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції з одиниці земельної площі при найменших затратах праці й коштів.

Характерною рисою сучасного сільськогосподарського виробництва є удосконалення засобів і предметів праці під впливом науково-технічного прогресу. Цей об'єктивний закономірний процес розвитку продуктивних сил сільського господарства стає дедалі більш визначальним в умовах скорочення трудових ресурсів села. Науково-технічний прогрес покликаний забезпечувати економію поточних виробничих витрат і, насамперед, обмежених видів палива та сировини природного походження.

Очевидно, що головним засобом виробництва, який використовують у створенні продукції та формуванні витрат, що визначають її вартість – є машина. У цьому контексті процес відтворення техніки в ринковому середовищі повинен забезпечувати умову, за якої використання машин зумовлює найменші можливі витрати експлуатації та найвищий прибуток як кінцеву мету підприємницької діяльності підприємства. Виникає одна з основних проблем відтворення – тривалість використання технічних засобів виробництва. Термін служби машини – категорія критеріального рівня.

Це співвідношення характеризує екстенсивне використання матеріальних ресурсів, що вимагає додаткових витрат. Екстенсивне використання ресурсів може бути зумовлене збільшенням нефінансових активів, наприклад, запасів матеріалів, що потребує збільшення авансованих коштів. Щоб не погіршувався фінансовий стан, підприємство потребує залучення власного капіталу. Відсутність або нестача власних джерел призводить до збільшення зобов'язань, що в свою чергу характеризується погіршенням фінансової стійкості підприємства. Отже,

можливості подальшого розвитку бізнесу знижуються, тобто зменшується економічний потенціал.

Інтенсивне використання матеріальних ресурсів приводить до зниження собівартості продукції, що забезпечує приріст прибутку. Збільшення прибутку як основного елемента власного капіталу дає змогу поліпшити фінансову стійкість підприємства.

Однією з головних умов швидкого підвищення продуктивності праці є прискорення темпів і зростання рівня оснащеності сільського господарства технікою.

На думку В. К. Збарський: «Низька надійність сільськогосподарських машин та їх технічна недосконалість призводять до більших втрат робочого часу на обслуговування і ремонт техніки. При цьому знижується продуктивність праці й комплексність механізації трудових процесів. Існує необхідність впровадження у сільське господарство прогресивної системи машин з високою надійністю й сучасними технологічними параметрами» [6, с. 137].

Проведені нами дослідження і монографічний аналіз дозволили запропонувати новий підхід до визначення складу матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, що базується на поділі виробничої бази підприємств на дві складові: природно-біологічну та матеріально-технічну. Склад матеріально-технічної бази сільськогосподарського підприємства представлений двома групами елементів: матеріальні ресурси і технічні засоби.

Перша група – «матеріальні ресурси» – містить у собі предмети праці (корми, насіння, нафтопродукти та ін.), які оцінюються як матеріальні витрати у формі № 50 с.-г. статистичної звітності.

Друга група – «технічні засоби» – містить у собі засоби праці (будинки, споруди, продуктивна худоба), у яких основну частку займає техніка (машини й обладнання, транспортні засоби). Вартість цих елементів визначається у формі № 5 статистичної звітності.

Відтворювальний процес розвивається за властивими йому закономірностями, відображаючи стратегію розвитку національного господарства і його галузей. Сукупність галузей, що формують

агропромисловий комплекс країни, розвивається у взаємозв'язку й формує деякі специфічні особливості розглянутого процесу. Вони впливають із провідної ролі сільського господарства в розвитку інших галузей АПК. Сільське господарство пов'язане з відтворенням живих організмів, при якому засобом виробництва є земля, тому більшість компонентів матеріально-технічної бази є унікальними, а їх дія й результативність (як і живої праці) опосередковуються впливом природно-біологічних факторів.

Для того щоб визначити особливості відтворення матеріально-технічних ресурсів сільського господарства, необхідно розглянути особливості відтворювальних процесів у сільському господарстві. Останні зумовлені тим, що порівняно з іншими галузями вирішальне значення має відтворення природно-біологічної системи – землі, рослин і тварин. Отже, у цій сфері суспільно-виробничих відносин найбільш важливо забезпечити єдність техніки, біології, економіки й екології.

Очевидно, що особливістю сільськогосподарського відтворення є сезонний характер виробничих процесів (у першу чергу, у рослинництві, але й у тваринництві сезонні коливання можуть бути досить істотними). Цим формується відмінний від більшості промислових галузей порядок створення обігового капіталу і відтворення робочої сили [7]. Це пов'язано з тим, що технологічний процес виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції триває кілька місяців. Отже, забезпечити норматив обігових коштів за рахунок власних джерел не лише неможливо, й економічно невиправдано – надлишок обігових коштів, утворений у міжсезоння, «омертвляє» капітал і створює передумови для нецільового або неефективного використання тимчасово вільних коштів. Особливістю на рівні бухгалтерського обліку й оцінки майна та результатів господарювання є те, що частина виробленої продукції не набуває грошової форми (зокрема, насіннєвий матеріал, корми власного виробництва, гній і т. д.), а залишається та спрямовується на відтворення в товарній формі. Проте для цілей бухгалтерського обліку, оподаткування та прийняття управлінських рішень необхідна грошова оцінка таких запасів.

Отже, сільськогосподарське виробництво істотно відрізняється від інших сфер виробництва. Ці відмінності варто враховувати при організації відтворювального процесу та при виборі форм і напрямів використання капіталу в аграрному секторі.

На нашу думку, економічний механізм формування і відтворення матеріально-технічної бази сільського господарства характеризується дією двох різних груп факторів.

Перша група факторів виявляє свій вплив при використанні горизонтальних економічних зв'язків сільського господарства з машинобудуванням, енергетикою, хімічною промисловістю, будівництвом та іншими галузями економіки. Сформовані на цій основі елементи матеріально-технічної бази персоніфікують собою уречевлену працю промисловості та капітального будівництва у формі потенційної продуктивної сили.

Інша група факторів виявляє себе через вертикальні економічні зв'язки у сільському господарстві, забезпечуючи взаємодію живої праці та решти елементів. У результаті такі її складові, як сільськогосподарські угіддя та біологічна група засобів виробництва, щороку циклічно розширено відтворюються у межах галузі й кожного окремого підприємства. Якщо сільськогосподарські культури та поголів'я відтворюються не лише кількісно, але і якісно, то відтворення оброблюваних земель відбувається лише в якісному змісті, шляхом поліпшення їх родючості. З економічної точки зору сутність розширеного відтворення в сільському господарстві проявляється у збільшенні продуктивної сили живих організмів і ґрунту.

Встановлено що особливостями сільського господарства є його сезонність, невідповідність робочого періоду та періоду виробництва, великі часові розриви між періодом використання засобів і предметів праці, неможливість проведення всіх операцій водночас тощо, що знаходить своє відображення у структурі матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва та більшою мірою впливає на продуктивну силу її окремих елементів.

Вважаємо, що процес відтворення матеріально-технічної бази сільського господарства характеризується певними

особливостями. Основною особливістю є багаторазове скорочення щорічних державних асигнувань на капітальні вкладення внаслідок чого відбулося згортання відтворювального процесу в галузі. Без асигнувань і підвищення прибутковості сільського господарства в цілому неможливе відновлення матеріально-технічної бази, впровадження прогресивних технологій, виробництво конкурентоспроможної продукції. Вибуття основних виробничих фондів галузі, особливо їх активної частини, у сучасних умовах значно перевищує обсяг їх надходження. Нині лише агрохолдинги та потужні сільськогосподарські підприємства можуть забезпечити виконання виробничих процесів високопродуктивними та якісними машинами й устаткуванням, у тому числі імпортними.

Першою спробою державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників щодо формування та відтворення матеріально-технічних ресурсів стало прийняття Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», де передбачено спрямування не менше одного відсотка від вартості валового внутрішнього продукту України на зміцнення матеріально-технічної бази та соціальної сфери села. Однак на розвиток технічної бази сільськогосподарських товаровиробників коштів не було виділено [8].

Положеннями Закону України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» галузь машинобудування визначено пріоритетною та окреслено основні напрями державної підтримки її розвитку. Обсяги цієї підтримки були встановлені на рівні одного відсотка видаткової частини державного бюджету. Основними напрямками підтримки стали: виробництво технологічних комплексів машин та обладнання для агропромислового комплексу; переоснащення підприємств вітчизняного машинобудування та впровадження інноваційних технологій проектування й виготовлення технічних засобів для галузі [9].

Державна підтримка технічного переоснащення сільськогосподарських товаровиробників відповідно до розроблених на основі положень Закону програм часткової компенсації вартості складної

сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва, фінансової підтримки здешевлення кредитів, фінансування НАК «Украгролізинг» та підтримки інших лізингових компаній здійснювалася більш послідовно [10].

Не визначено також суму витрат бюджету на державну підтримку інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу в Законі України «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України». У законодавчому акті встановлено правові, економічні та організаційні засади створення, випробування, виробництва, реалізації, використання й обслуговування технічних засобів для галузей агропромислового виробництва. Законом не передбачено розмірів видатків державної підтримки, ці обсяги визначаються щороку окремими рядками у державному бюджеті.

У сільськогосподарському машинобудуванні також спостерігаються глибока криза і спад виробництва. Середній термін служби обладнання підприємств цієї галузі у двічі перевищує нормативний, що спричиняє зниження продуктивності виробництва. Як наслідок, зростає обсяг реалізації імпоротної продукції на внутрішньому ринку. Нині вітчизняна сільськогосподарська техніка в цілому відстає від іноземних аналогів за якістю виробництва та економічністю.

Третя особливість відтворення технічних засобів полягає у його комплексності, яка має передбачати одночасне вирішення технічних, технологічних, економічних і організаційних питань.

На першому етапі аграрних перетворень в Україні, коли було створено передумови для роздержавлення та приватизації землі й іншого майна колективних і державних сільськогосподарських підприємств та відповідної їх реорганізації, спад виробництва агропродовольчої продукції був зумовлений порушенням господарських зв'язків між заводами-виробниками кінцевої продукції та підприємствами-постачальниками сировини, матеріалів і комплектуючих виробів, а після лібералізації цін здебільшого різким падінням купівельної спроможності покупців сільськогосподарської техніки як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. Так, закупівлі здійснювалися за рахунок

безвідсоткових бюджетних позичок за регульованих цін.

Отже, з метою відродження вітчизняного агропромислового виробництва необхідно здійснити його фінансове оздоровлення і на цій основі – відновлення матеріально-технічної бази сільського господарства, модернізацію наявних технічних засобів.

Четверта особливість пов'язана безпосередньо з елементно-агрегатними компонентами основних виробничих фондів сільського господарства, зі створенням і впровадженням у виробництво прогресивних енергозберігаючих технологій, машин і обладнання. Низькі темпи відновлення активної частини основних засобів не сприяли їх нарощуванню в сільському господарстві.

Нарахований фонд амортизації виявився недостатнім, щоб забезпечити відтворення основних засобів у сільському господарстві. Тому необхідні інвестиції для відновлення технічної бази галузі. Джерелами можуть бути власні кошти, які, як показав аналіз, у перспективі можуть збільшуватися. Нині сільськогосподарські підприємства мають право самостійно обирати спосіб нарахування амортизації та економічно доцільний термін експлуатації активної частини виробничих засобів. Деяке поліпшення фінансового стану сільськогосподарських підприємств, а також активне проведення лізингових операцій поживало стан справ щодо придбання техніки.

П'ята особливість полягає у зміні внутрішніх і зовнішніх умов здійснення фінансового лізингу для відновлення матеріально-технічної бази сільського господарства.

Значимо, що підвищена увага до агробізнесу з боку лізингодавців зумовлена кількома чинниками. Головним чинником є надзвичайно великий потенціал сільськогосподарської галузі України. Однак наявний потенціал не може бути задіяний без технічного оснащення агроіндустрії, яке на сьогодні дуже відстає від потреб галузі.

Наступним чинником, який зумовлює особливості відтворення матеріально-технічних ресурсів, є інвестиційний клімат. Із урахуванням особливостей сільськогосподарського виробництва інвестиційний процес є складним і багатогранним, специфічним і має ряд обмежень. Поділяємо цю точку зору і

розглядаємо інвестиційний клімат як особливість відтворення матеріально-технічної бази, а інвестиції – як одне з найбільш важливих джерел відтворення.

Інвестування здійснюється у двох формах: фінансовій і реальній. Рух інвестиційних ресурсів у фінансовій формі відбувається при вкладенні коштів в акції й інші цінні папери. При реальному інвестуванні відбувається вкладення капіталу в створення нових капітальних благ, придбання цілісних майнових комплексів, реконструкцію, модернізацію, технічне переоснащення, придбання матеріальних активів.

Зазначимо, що мета інвестиційної системи як фактору відтворення матеріально-технічної бази полягає у збільшенні основного капіталу і, насамперед, – промислового капіталу діючих виробничих одиниць, втіленого у конкретних потужностях виробництва.

Значно впливають на виробничі результати сільськогосподарського підприємства кліматичні умови, які останнім часом стають більш різкоконтинентальними.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Ураховуючи специфіку відтворення матеріально-технічної бази, необхідною є розробка та впровадження методів регулювання відтворювального процесу. Очевидно, що відтворення матеріально-технічної бази сільського господарства вимагає належної уваги як з боку держави, так і з боку суб'єкта господарювання, де воно має відбуватися. Слід визначити, яким чином можна регулювати процес відтворення елементів матеріально-технічної бази. Держава та її інститути відіграють найбільш важливу роль у формуванні умов відтворення. На цей процес впливає комплекс суспільно-економічних відносин, що включають в себе економічні, соціальні, правові та інші умови. Політика держави стосовно відтворення зводиться не лише до визначення умов, а й до регулювання економіки. Діючи через певні важелі, держава прагне до досягнення максимального виробництва ВВП і розподілу його з урахуванням інтересів населення країни. У зв'язку з необхідністю забезпечення продовольчої безпеки країни держава здійснює підтримку сільськогосподарських

підприємств, які мають низьку ефективність виробництва, створюючи умови для процесу відтворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Свиноус І. В., Качан Д. А. Теоретичні засади відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2018. №13. С. 28-34.
2. Свиноус І. В., Гаврик О. Ю., Биба В. А. Організаційно-економічні підходи до технологічного оновлення діяльності сільськогосподарських підприємств. *Інноваційна економіка*. 2019. №7-8. С. 57-63.
3. Захарчук О. В., Михайлов М. Г. Оцінка економічної ефективності використання матеріально-технічної бази підприємств. *Економіка АПК*. 2017. №2. С. 32-40.
4. Білокінь О. П. Технічна модернізація матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору: основні принципи. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. Випуск 2 (63) 2021 С.28 -31.
5. Деревець І. С. Деякі аспекти матеріально-технічного та інженерного забезпечення АПК України. *Економіка АПК*. 2018. № 3. С. 12–16.
6. Збарський В. К., Буряк Р. І. Формування матеріально-технічної бази фермерських господарств. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки) №1(41)*, 2020. С. 132-140.
7. Биба В. В., Махічева П. В. Матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств України. *Економіка і регіон*. 2017. № 5 (66). С. 69–74.
8. Самойлик Ю. В. Матеріально-технічне забезпечення АПК: тенденції, механізми, перспективи. *Економіка і регіон*. 2014. № 4 (47). С. 17–22.
9. Демченко, О. Оцінка ефективності використання матеріально-технічних ресурсів аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки*. 2017. Том 2. № 2. С. 110-119.
10. Науменко І. В., Науменко А. О. Оцінка сучасного стану забезпеченості сільськогосподарських підприємств Харківської області матеріально-технічними ресурсами. *Вісник ХНАУ імені В. В. Докучаєва*. 2019. № 6. С. 139–145.

REFERENCES

1. Svinous, I. V., & Kachan, D. A. (2018). Theoretical foundations of reproducing the material and technical base of agricultural enterprises. *Agrosvit*, (13), 28-34.
2. Svinous, I. V., Havryk, O. Y., & Byba, V. A. (2019). Organizational and economic approaches to technological renewal of agricultural enterprises. *Innovative Economics*, (7-8), 57-63.
3. Zakharchuk, O. V., & Mykhailov, M. H. (2017). Assessment of the economic efficiency of using the material and technical base of enterprises. *Economics of AIC*, (2), 32-40.
4. Bilokin, O. P. (2021). Technical modernization of the material and technical support of the agricultural sector: Basic principles. *Business Navigator*, (2), 28-31.
5. Derevets, I. S. (2018). Some aspects of material and technical and engineering support for the agricultural sector of Ukraine. *Economics of AIC*, (3), 12-16.
6. Zbarskyi, V. K., & Buryak, R. I. (2020). Formation of the material and technical base of farms. *Collection of Scientific Papers of the TDAU Named After Dmytro Motorny (Economic Sciences)*, (1), 132-140.

7. Byba, V. V., & Makhicheva, P. V. (2017). Material and technical support of agricultural enterprises in Ukraine. *Economics and Region*, (5), 69-74.
8. Samoilyk, Y. V. (2014). Material and technical support of the agricultural sector: Trends, mechanisms, prospects. *Economics and Region*, (4), 17-22.
9. Demchenko, O. (2017). Assessment of the efficiency of using material and technical resources of agricultural enterprises. *Ukrainian Journal of Applied Economics*, 2(2), 110-119.
10. Naumenko, I. V., & Naumenko, A. O. (2019). Assessment of the current state of material and technical resources provision of agricultural enterprises in Kharkiv region. *Bulletin of KhNAU named after V. V. Dokuchaev*, (6), 139-145.

Yurii Lipskyi, PhD in Economics, Director, Mineralis Ukraine LLC, Ukraine

Features of the reproduction of the material and technical base of agriculture

Abstract

Introduction. The systemic crisis has had a profound impact on agriculture and its material and technical base, whose deterioration has significantly affected the condition of the country's agricultural sector. Improving the efficiency of agricultural production is only possible by developing a highly advanced material and technical base and ensuring its renewal through modernization, technical re-equipment, and the creation of machinery systems for mechanization and automation in agriculture.

Method (Methodology). To achieve the objectives of this research, the following methods and approaches were employed: the monographic method – for a comprehensive study of the features of forming and efficiently utilizing elements of the material and technical base in agricultural production and identifying factors influencing its reproduction intensity; comparison – to analyze economic phenomena across different time periods to establish cause-and-effect relationships; graphical methods – to study connections, identify trends, and determine patterns in the effective use of agricultural equipment by enterprises; and the abstract-logical method—to develop rational organizational and economic conditions for reproducing the elements of the material and technical base in agricultural enterprises.

Results. It has been proven that, given the specifics of the reproduction of the material and technical base, it is necessary to develop and implement methods for regulating the reproduction process. The research establishes that the reproduction of the material and technical base in agriculture requires adequate attention from both the state and business entities where this process occurs. Determining how to regulate the reproduction of these elements is essential. The state and its institutions play a key role in shaping the conditions for reproduction, influenced by a complex of socio-economic relations that include economic, social, legal, and other factors. The state's policy on reproduction involves not only setting conditions but also regulating the economy.

Keywords: material and technical base; agriculture; state regulation; institutions; reproduction.

Cite as: Lipskyi, Y. (2024). Features of the reproduction of the material and technical base of agriculture. *Economic analysis*, 34 (3), 474-483. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.03.474>